

УДК: 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.41>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В РАМКАХ МІЖНАРОДНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Коновчук В.С.,

*аспірант кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0002-4742-7573
e-mail: gs22.konovchuk@clouds.iir.edu.ua*

Коновчук В.С. Міжнародно-правовий вимір військового співробітництва в рамках міжнародних регіональних організацій на прикладі Європейського Союзу.

Стаття присвячена розгляду питань, пов'язаних із міжнародним військовим співробітництвом у рамках Європейського Союзу. Окрему увагу приділено аспектам військового співробітництва між Україною та Європейським Союзом. На конкретних прикладах розкрито важливість євро-атлантичних інтеграційних процесів в контексті міжнародного оборонного співробітництва для України, як однієї з ключових умов для забезпечення її воєнної безпеки.

Стратегічний курс на інтеграцію України до Європейського Союзу є основою зовнішньополітичної діяльності нашої держави. Підтвердженням цього може слугувати закріплення курсу на євроінтеграцію та подальше набуття членства в Європейському Союзі у низці нормативно-правових актів вітчизняного національного законодавства, а саме: у Конституції України, Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України», «Стратегії воєнної безпеки України». На шляху до реалізації цього курсу в Україні є низка здобутків, ключовими з яких є підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2014 рік) та отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (2022 рік).

У сфері оборони реалізація євроінтеграційних процесів здійснюється з використанням механізмів міжнародного військового співробітництва. Події 2022–2025 років довели, що Європейський Союз є надійним партнером України не лише в економічному та політичному вимірах, а й у питаннях безпеки та оборони.

З огляду на вищевикладене, метою статті є аналіз нормативно-правового закріплення механізмів військового співробітництва в Європейському Союзі та аналіз окремих аспектів військового співробітництва між Україною та Європейським Союзом в рамках Угоди про асоціацію.

У зв'язку з цим, в статті проаналізовано першооснови військового співробітництва між Україною та Європейським Союзом (закладені ще в положеннях Угоди про асоціацію). Визначено причини важливості активізації та посилення такого співробітництва. Досліджено особливості співробітництва держав-членів Європейського Союзу в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики, Спільної політики безпеки та оборони, Європейського оборонного агентства.

Ключові слова: Європейська інтеграція, Європейський Союз, міжнародне військове співробітництво, Спільна зовнішня та безпекова політика, Спільна політика безпеки та оборони, Європейське оборонне агентство.

Konovchuk V.S. International legal dimension of military cooperation within the framework of international regional organizations on the example of the European Union.

The article is devoted to examining issues related to international military cooperation within the framework of the European Union. Special attention is given to aspects of military cooperation between Ukraine and the EU. The article also highlights specific aspects of military collaboration between Ukraine and the EU. Through specific examples, it reveals the significance of Euro-Atlantic

integration processes for Ukraine in the context of international defence cooperation, emphasizing their role as one of the key conditions for ensuring the country's military security. The full-scale war that erupted in Ukraine on February 24, 2022, has become the most compelling evidence that the integration of our state into NATO and the EU is one of the fundamental prerequisites for ensuring Ukraine's military security. The strategic course aimed at Ukraine's integration into the EU is the basis of our state's foreign policy. It is enshrined in a number of Ukrainian domestic legal acts, such as the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Principles of Domestic and Foreign Policy», «Strategy of Foreign Policy of Ukraine», «Strategy of Military Security of Ukraine». Ukraine has a number of achievements on its way to implementing the abovementioned course, the key ones are the signing of the Association Agreement with the EU (2014) and obtaining the status of a candidate for EU membership (2022).

In the context of the defence sector, the implementation of European integration processes is carried out through mechanisms of international military cooperation. The events of 2022–2025 have proven that the EU is a reliable partner for Ukraine not only in economic and political dimensions but also in matters of security and defence. As demonstrated by the events of 2022–2025, the EU can serve as a trustworthy partner for Ukraine not only in economic and political spheres but also in the field of security and defence.

Taking into account the abovementioned, this article is aimed at analysing the legal framework of military cooperation mechanisms within the European Union as well as researching certain aspects of military cooperation between Ukraine and the EU within the framework of the Association Agreement.

In this regard, the article deals with the fundamental principles of military cooperation between Ukraine and the EU (laid down in the provisions of the Association Agreement). It also defines the importance to intensify and strengthen such cooperation. Also, the features of cooperation between the EU member states within the framework of the common foreign and security policy, the common security and defence policy and the European Defence Agency were studied.

Key words: European integration, European Union, international military cooperation, Common foreign and security policy, Common security and defence policy, European defence agency.

Постановка проблеми. Під час Революції гідності (листопад 2013 – лютий 2014 років) народ України зробив свій вибір на користь інтеграції нашої держави до Європейського Союзу (далі – ЄС). У відповідь на це у лютому 2014 року російська федерація (далі – рф) розпочала окупацію Автономної Республіки Крим та здійснила військове вторгнення в окремі райони Донецької та Луганської областей, демонструючи, що не розглядає Україну як рівноправного партнера для мирного співіснування та співпраці. Таким чином, рф своїми ж діями підтвердила правильність євроінтеграційного вибору України.

Агресія рф проти України у 2014 році висвітлила серйозні недоліки оборонної політики України, що проявилися у неповноцінній готовності вітчизняних сил безпеки та оборони до відбиття зовнішньої агресії. Недофінансування сфери оборони – близько 80% бюджету Міністерства оборони України протягом 2010-2011 років витрачалися лише на утримання військ, в результаті чого коштів на повноцінне підтримання та відновлення боєздатності вітчизняних збройних сил практично не залишалось. Як наслідок, спостерігалось неналежне утримання озброєння та військової техніки, недостатній рівень підготовки особового складу, що призвело до не боєготовності значної частини військових підрозділів [1, с. 69].

Спочатку так звана «прихована» агресія РФ у 2014 році, а потім повномасштабне вторгнення 2022 року актуалізували питання активного залучення України до міжнародного військового співробітництва. Потреби у постачанні військової техніки, її ремонті та відновленні, постачанні боєприпасів, навчанні особового складу Сил оборони України, та загалом повноцінне функціонування механізму їх матеріально-технічного забезпечення, актуалізували потребу в налагодженні та розширенні міжнародного військового співробітництва з нашими іноземними партнерами. Далеко не останню роль у вищезгаданому відіграють і держави-члени ЄС. А тому, враховуючи євроінтеграційні перспективи України, вважаємо за неможливе переоцінити важливість міжнародного військового співробітництва у рамках ЄС, зокрема й в контексті України.

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці процесів європейської інтеграції приділяла увагу значна кількість як вітчизняних так і закордонних науковців. Вчені зосереджували зусилля своїх наукових пошуків на різних аспектах європейських інтеграційних процесів, а саме: історич-

ному, політичному, економічному, юридичному тощо. Серед вагомих наукових праць у цій сфері варто відзначити дослідження Копійки В.В., Муравйова В.І, Гнатовського М.М., Шпакович О.М.

Проте лише незначна частина науковців приділяла увагу безпековим аспектам європейської інтеграції. Серед дослідників, що працювали над цим питанням, варто відзначити Шамраєву В., Окладну М., Феденко О., Сальника Ю., Пошедіна О. Водночас, їхні роботи зосереджені на окремих аспектах процесу, таких як: Спільна зовнішня та безпекова політика (далі – СЗБП), Спільна політика безпеки та оборони (далі – СПБО), діяльність Європейського оборонного агентства (далі – ЄОА). Значно менше уваги приділялося питанням правового врегулювання військового співробітництва.

Мета дослідження полягає в аналізі нормативно-правового закріплення механізмів військового співробітництва в рамках ЄС та окремих аспектів військової взаємодії між Україною й ЄС у рамках Угоди «Про Асоціацію між Україною, з однієї сторони та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (далі – Угода про асоціацію), виокремлення особливостей розвитку СЗБП ЄС через призму реформування Договору про ЄС; структурування військового співробітництва в межах ЄС за механізмами відповідного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. 21 березня та 27 червня 2014 року Україна зробила один з найважливіших кроків на своєму тривалому шляху інтеграції до ЄС – було підписано політичну та економічну частини Угоди про асоціацію, яка містить положення, що регулюють співпрацю в різноманітних сферах (у тому числі й у військовій) та зосереджуються на наступних аспектах військового співробітництва між Україною та ЄС:

- збільшенні участі України у цивільних та військових операціях ЄС з подолання кризових ситуацій;
- проведенні спільних навчань та тренувань, зокрема в рамках СПБО (п. 1 ст. 10);
- дослідженні потенціалу військового та технічного співробітництва, встановленні більш тісних контактів між Україною та ЄОА, задля вдосконалення військових спроможностей сторін (п. 3 ст. 10) [2].

Окрема увага в Угоді про асоціацію приділяється виняткам, пов'язаним із потенційними загрозами державній безпеці. Мова йде про можливість не ділитися інформацією щодо: оборонно-промислового комплексу, закупівлі озброєння, військової техніки та оснащення для національних збройних сил.

Угода про асоціацію стала важливим інструментом, що сприяв розбудові оборонного співробітництва між Україною та ЄС на новому рівні. Ця угода стала основою для підписання Адміністративної Угоди від 07.12.2015 року між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством і подальшого узгодження та укладання щорічних робочих планів співробітництва Збройних сил України та Секретаріату Ради ЄС у сфері СПБО. Особливу увагу пропонуємо звернути на СПБО, як основу на якій формувалося усе військове співробітництво ЄС.

Перші кроки з формування СПБО були вжиті одразу по завершенню Другої світової війни: в 1947 році Дюнкеркський договір оформив створення оборонного союзу між Францією і Об'єднаним Королівством; у 1948 році відповідно до Брюссельського пакту було створено Західний союз (його головною метою стало: надання військової та іншої взаємної допомоги як у забезпеченні міжнародного миру і безпеки, так і в протидії будь-якій агресії в Європі, а також тісне співробітництва з НАТО); протягом 1950-1954 років вживалися кроки з формування Європейського оборонного і політичного співтовариства [3, с. 233].

Проте згодом пріоритети в контексті європейської інтеграції змістилися на розбудову економічної співпраці і лише наприкінці ХХ століття, з інтенсифікацією євроінтеграційних процесів, безпековий аспект знову набув вагомого значення. Проводячи аналіз періодизації розвитку безпекової політики ЄС за критерієм нормативного закріплення СЗБП, можемо виділити дві ключові віхи: Договір про утворення ЄС (далі – Маастрихтський договір) та Лісабонський договір про внесення змін в Договір про ЄС й Договір про заснування Європейської Спільноти (далі – Лісабонський договір) [4; 5].

Незважаючи на те, що СПБО була представлена лише в Лісабонському договорі 2007 року, своїм корінням вона, як складова частина СЗБП, сягає 1992 року – року підписання Маастрихтського договору.

Приєднуючись до цього договору держави-підписанти підтверджували, що однією з причин через які вони вирішили поглибити європейську інтеграцію та створити ЄС було прагнення «реа-

лізовувати СЗБП, формуючи при цьому спільну політику оборони, що згодом зможе призвести до спільної оборони...» (п. 2 с. J.1) [6].

Таким чином СЗБП стала фундаментом подальшого розвитку співробітництва у сфері безпеки та оборони, що було відображено в Договорі про ЄС, де СЗБП визначено як другий «стовп» ЄС разом з:

- Європейськими співтовариствами (економічні, соціальні та екологічні питання);
- Боротьбою зі злочинністю (правоохоронна та судова сфери) [3; с. 234].

Попри подальшу відмову від концепції «стовпів» у Лісабонському договорі, безпековий напрямок залишився однією з ключових сфер співробітництва держав-членів ЄС. На зламі тисячоліть почало з'являтися усвідомлення недостатньої ефективності зазначеної ініціативи й уже в положеннях Амстердамського договору 1997 року її було замінено іншим інструментом – Спільною Європейською політикою безпеки та оборони (ст. 1 п. 3, ст. J1-J3, J7) [7].

Проте і її життєвий цикл не був довготривалим. Адже вже на початку ХХІ століття постала потреба у реформуванні інституційних договорів, що регулювали процеси європейської інтеграції. У зв'язку з цим у 2004 році було підписано Римський договір, який мав ввести в дію Конституцію для ЄС, проте останню не схвалили на національних референдумах у Франції та Нідерландах [8; с. 33-36].

Згодом було розроблено Лісабонський договір, який став компромісом між державами, що підтримали Конституцію та тими державами, що відхилили її. Як зазначає у своїй праці Сидорук Т.В., «цей договір спрямований на підвищення ефективності прийняття рішень у ЄС, зміцнення демократії шляхом посилення ролі Європейського та національних парламентів, збільшення прозорості бюрократичної системи ЄС і консолідації його зовнішньої політики» [9, с. 27].

Відповідно, з метою досягнення та реалізації таких цілей положення Лісабонського договору містили ряд змін та запроваджували низку нововведень. Зокрема, стосувалися вони й невід'ємної складової частини СЗБП – СПБО, яка представляла нові елементи військового співробітництва на рівні ЄС, а саме: проведення миротворчих місій (спільних місій з роззброєння, гуманітарних та рятувальних місій, місій щодо запобігання конфліктам, місій військових радників, місій зі встановлення миру, місій з постконфліктної стабілізації) [10].

Завдяки таким нововведенням ЄС отримав механізм з проведення заходів (операцій) з військового та цивільного врегулювання кризових ситуацій. При цьому, у ході проведення кризового врегулювання у Боснії та Герцеговині починаючи з 2004 року (операція «Алтея»), цей механізм було вперше застосовано на практиці [11, с. 57].

Важливим елементом СПБО є розбудова міжнародного військового співробітництва в рамках ЄС. Саме тому, з метою сприяння державам-членам у зусиллях з нарощування їх військових спроможностей, у рамках ЄС було створено ЄОА, що покликане:

- з'ясовувати операційні потреби ЄС та сприяти державам-членам у їх досягненні;
- сприяти посиленню індустріальної та технологічної баз оборонно-промислових комплексів держав-членів;
- оцінювати рівень військових спроможностей ЄС, та надавати рекомендації щодо вживання відповідних заходів для їх нарощування.

Варто зазначити, що ЄОА було засноване ще до прийняття Лісабонського договору. Зокрема, у Договорі про ЄС уже було закріплено цілі діяльності організації, що існувала ще з 2003 року. Саме у цьому році за рішенням Ради ЄС було засновано Європейське агентство з озброєння та стратегічних досліджень, яке згодом трансформувалося у ЄОА. При створенні вищезазначеного агентства Рада ЄС прагнула:

- посилити військово-технічне співробітництво між державами-членами ЄС;
- наростити індустріально-технічні бази оборонно-промислових комплексів держав-членів;
- створити додаткові можливості для реалізації науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (у тому числі і на міждержавному рівні) [11, с. 107; 12].

Таким чином, основні зусилля в роботі ЄОА зосереджені на формуванні та сприянні функціонуванню європейського ринку озброєння, координації зусиль держав-членів ЄС щодо інтеграції їх військово-промислових комплексів, розробці та виробництві інноваційних зразків озброєнь, військової техніки, а також проведенні спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Результатами роботи ЄОА стали розширення військово-технічного співробітництва шляхом спільної розробки безпілотних літальних апаратів, наземних роботизованих комплексів,

безпілотних надводних апаратів (морських дронів), бойових броньованих машин. Крім того, в рамках ЄОА функціонують програми спрямовані на: вдосконалення логістичного забезпечення (у тому числі за рахунок програми з розбудови європейської військово-транспортної авіації), поліпшення ситуаційної обізнаності, нарощування спроможностей зі здійснення дозаправки літальних апаратів у повітрі, посилення спроможностей європейських держав у кіберпросторі, а також забезпечення супутникового зв'язку та дистанційного зондування землі [13, с. 107-108; 14].

Як Україна, так і її Сили оборони безпосередньо відчувають наслідки роботи ЄОА. Адже ЄОА є однією з тих інституцій, в рамках якої діє програма закупівлі боєприпасів, що згодом надходять на українські склади (програма «Спільна закупівля боєприпасів») [15, с. 1050–1052].

Висновок. За результатами проведеного аналізу нормативно-правового закріплення механізмів військового співробітництва в рамках ЄС було виокремлено особливості розвитку СЗБП ЄС через призму реформування Договору про ЄС; структурування військового співробітництва в межах ЄС за механізмами відповідного співробітництва. Отже, можемо зробити висновок, що ЄС сформував дієві механізми військового співробітництва, які поступово трансформуються у спільну оборонну політику. Це підтверджується як правовими змінами (Лісабонський договір), так і практичними досягненнями (операції з миротворчої діяльності, спільні розробки озброєнь). Україна є активним учасником військової співпраці з ЄС, що відображено в Угоді про асоціацію та подальших домовленостях щодо оборонного співробітництва. Отриманий досвід може сприяти поглибленій інтеграції України в систему європейської безпеки. Європейське оборонне агентство є ключовим інструментом військово-технічного співробітництва в межах ЄС. Його діяльність сприяє розвитку військових технологій, координації виробництва та ефективному використанню оборонних ресурсів держав-членів. Підтримка ЄС України у сфері оборони є важливим кроком на шляху до її євроінтеграції. Військове співробітництво може стати передумовою для майбутнього членства України в ЄС і гарантією її безпеки в довгостроковій перспективі.

Таким чином, поглиблення військової співпраці між Україною та ЄС сприяє не лише зміцненню обороноздатності нашої держави, а й посиленню безпеки всього європейського простору. А подальше розширення цього співробітництва може стати важливим чинником стабільності та безпеки в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла книга – 2011. Збройні Сили України : щорічник. Міністерство оборони України. Київ, 2012. С. 83.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 23.01.2025).
3. Окладна М.Г., Майданік С.В. Правові основи Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 233–236.
4. Ehrhard H.-G. Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik. Positionen, Probleme, Perspektiven. Baden-Baden, 2002.
5. Regelsberger E. Die Gemeinsame Außen und Sicherheitspolitik der EU. Konstitutionelle Angebote im Praxistest. 1993–2003. Baden-Baden, 2003.
6. Договір про Європейський Союз 1992 року. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11992M%2FTXT> (дата звернення: 04.02.2025).
7. Амстердамський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних актів 1997 року. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT> (дата звернення: 11.01.2025).
8. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у 3 т. / ред. В.І. Муравйов. Київ: Ін Юре, 2015. Т. 1: Інституційне право Європейського союзу. 312 с.
9. Сидорук Т. Лісабонський договір: зміни та нововведення в інституційному устрої та праві ЄС. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2010. Вип. 10. С. 24–38.

10. Договір про Європейський Союз 2009 року. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT> (дата звернення: 03.02.2025).
11. Рудніцький І., Дужий Р. Міжнародне військове співробітництво Збройних сил України та Європейського Союзу у сфері Спільної політики безпеки та оборони. *Воєнно-історичний вісник*. 2022. Т. 3. № 45. С. 55–71.
12. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Основи європейської інтеграції : підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 320 с.
13. Феденко О.В., Сальник Ю.П. Україна та Європейське оборонне агентство. *Військово-технічний збірник*. 2011. Вип. 1. Ч. 4. С. 106–111.
14. Історія розвитку Європейського оборонного агентства. *European Defence Agency*. URL: <https://eda.europa.eu/our-history/our-history.html> (дата звернення: 23.01.2025).
15. Saranta R. The Russian War Against Ukraine and the Law of the European Union. *European Papers*. 2023. Т. 8, Вип. 3. С. 1047–1056.